

Így karácsony, úgy karácsony...

Címszavak a Karácsonylexikonból

A DÓSSÁGRENDEZÉS • A helyi hitelezők alighanem különösen sajnálhatják, hogy a sok között egy több évszázados néphit csaknem teljesen kiszorult a mai szerbség élő hagyományai közül. Volt oly idő, még a múlt század közepén is, amikor az ünnep előtt mindenki rendezte az adósságait. Azt mondták, csakis akkor lehet áldás a családon, ha karácsonykor mindent visszaad, amit az év folyamán bárkitől is kölcsön vett, kölcsön kapott.

AUTÓSVÁSÁR • A 2020-as esztendő utolsó hónapjában Európa-szerte elmaradt a nevezetes karácsonyi vásárok túlnyomó többsége. Németországban is így történt. Egy olyan bajor település írta viszont be magát a különleges adventi vásárvárosok közé, ahol eddig is voltak ilyen események, de nem tűntek ki a vetélytársak árnyékából. Akkor azonban figyelemre méltó s követhető megoldással álltak elő. Minden portéka szerepelt a kínálatukban, mint korábban (ajándéktárgyak, gyertyák, karácsonyfadíszek, forralt bort, pecsenyefalatok, édességek). Az ünnepi dallamok is pont úgy szálltak a levegőben, miként az előző években. Az elárusítóhelyek viszont olyan távolságba kerültek egymástól, hogy gépkocsikkal könnyen megközelíthetőek legyenek. A kínálat is úgy lett elhelyezve, hogy a látogatóknak ne kelljen kiszállni a járművükből, s úgy fizethessenek a vásárlás végén, mint az az autós gyorsétkezdék-nél megszokott. Náluk a járvány sem tudta elrontani az adventi hangulatot, a karácsonyvárás örömet.

ÁLLAMPOLGÁRSÁG • Mindannyian sejtjük, hogy Mikulásnak aligha kellhet útlevelével vesződnie, hiszen számára nincsenek határok. (Mi is lenne a karácsonyi ajándékkihordásból, ha minden országvégen vámvizsgálatra kényszerülne?) Azon azonban, hogy Mikulásnak van-e állampolgársága, aligha tűnődünk. Lehet kettős, hármas, sőt akár tízes állampolgár is – ezzel mi magunk sem vagyunk tisztában –, de egy állampolgárságáról bizonyosan tudunk. Kanada állampolgársági és bevándorlási ügyekért felelős minisztere ugyanis néhány éve bejelentette, hogy számára is megadta az állampolgárságot.

ÁLLATOK TÁNYÉRJA • A göcseji kistáj egykori gazdáinál a karácsonyváró böjt idején valamennyi családtag minden feltálat ételből egy-egy kanállal áttett az e célra az asztalra helyezett külön tálkába. Ezt nevezték állatok tányérjának. Az így összegyűlt eleségből először a tehének és a lovak kaptak az ünnep napjaiban kenyérbe burkolva. Az ételmaradék másik részét Szent János napján (december 27-én) a baromfiudvar lakói között osztották szét.

BÁBUSKA • Oroszországban nem mindenütt a Mikulás vagy Fagyapó és segítői hordják szét a gyermekeknek szánt ajándékokat. Nagy szerencsésükre a hatalmas méretű államban él egy olyan karácsonyi hagyomány is, amely szerint egy ősz hajú idős hölgy is hasonló szándékkal járja a maga útját. Befana anyóhoz, a kedves boszorkányhoz (aki Olaszthonban sürgölődik ugyanezen céllal) semmi köze az

életkorán kívül. Őt Bábuskának, azaz nagymamának, nagyanyónak nevezik, és semmiféle varázshatalommal nincs felvértezve. Legendája szerint egykor, igen-igen régen, a hideg időjárástól tartva, nem akarta felkeresni az újszülött Jézust. Emiatt aztán később szörnyen röstelkedett, így mégiscsak útra kelt. Egy teli kosár ajándékot, kisgyerekek szánt kedvességeket vitt magával. Mivel azonban Jézuskát nem találta meg, évről évre – mit sem törődve már holmi hidegekkel – a nevezetes születésnapon újra és újra útnak indul kosaraival, hogy legalább a jóra való, szorgalmas gyermekeknek odaadhassa mindazt, amit hajdan elmulasztott.

BARBARAJÁRÁS • A horvátországi Szlavóniában már Szent Barbara (nálunk: Borbála) napján kezdődnek meg a karácsony előtti köszöntő látogatások. A szűkebb és tágabb szomszédság ezen a napon kölcsönösen felkeresi egymást, és „Dicsőség Jézusnak! Hála Szent Barbarának!” kezdettel válogatott jókívánságot mondanak a meglátogatottakra. Miután a szép szavakat a háziak hasonlókkal viszonzozzák, pár falatot és egy-két pohár borocskát közösen fogyasztanak el.

BIKOLÓR • Új keletű, de már legalább három évtizedes divat, hogy a karácsonyfa-díszítés a korábbi tarkaság helyett mindössze csak két színre szorítkozik. Ez a két szín viszont esztendőről esztendőre változik, változhat. Alapvetően a következő színpárok mutatkoztak maradandónak: arany-piros, ezüst-kék, ezüst-fehér, fehér-piros, piros-égszínkék. Az arany és ezüst együttes jelenlétét azonban különösen kerüldendőnek ítélik.

BUGURDIC • A beás cigány családok körében szokás karácsonyra bugurdicát sütni. Valójában ez egy fonott, többnyire félkörívbe, köralakba hajtott foszlós kalács, melynek közepébe gyertyát, vagy gyertyákat állítanak. Ha az előző karácsonytól haltak meg a családban, akkor az elhunytak számánál mindig eggyel több gyertyát, amennyiben nem volt halott, egyetlen állítanak. A szentesti vacsora kezdetekor, halottaikra emlékezve gyűjtik meg a gyertyát, gyertyákat. A szokás egykori balkáni vándorlásukkal is összefügghet, hiszen hajdan – bár eltérő tartalommal – a szerbeknél és a horvátoknál is kalács övezte a karácsonyi gyertyát.

CÉDULÁZÁS • Országszerte sok helyen szokásban volt, hogy a lányok az éjféle misére legalább egy tucatnyi olyan cédulát vittek magukkal, amelyekre előzőleg különböző férfinévket írtak. Az Úrfelmutatás befejező pillanataiban vaktában kihúztak egyet ezek közül. Elszántan hitték, hogy majdani férjük is az azon olvasható nevet fogja viselni.

CHRISTKINDL-JÁRÁS • Német nyelvű, verses, énekes játék. Nyolctizenöt éves lányok vagy fiúk december 24-én reggeltől éjfélig járják a falvakat. Népviseletbe és legszebb mosolyukba öltözve kopognak be valamennyi házba. Kis énekes előadásukkal adják a lakók tudtára az örömhírt: Jézus Krisztus világra jöttét. Egy Szűz Máriát megtestesítő – szintén népviseletbe öltöztetett – babát és a kis Jézust jelképező szépen bepólyált játékgúnyát, valamint egy nagyobb, alkalmi díszekkel ünnepivé tett gyertyát is magukkal visznek. A Christkindl-járás néven ismeretes népszokás jelenleg a Bakony-Balaton régió tizenhét német nemzetiség által is lakott településén élő népszokás. A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére is felkerült.

CSAPDÁK • Kevin, a decemberben világszerte képernyőre kerülő – unásig ismételt – Reszkesettek betörők 1-4. főszereplője előképének is tekinthető egy régmúlt norvég cselekvésmód. A skandináv népregek szerint a karácsonyi időszakban (leghosszabb éjszakák) a

természetfeletti erők éjente csaknem teljes körű hatalommal bírnak. A derék norvégok különleges leleménnyel igyekeztek elejét venni a nagyobb bajoknak. Azon túl, hogy kátránnyal keresztet festettek az ajtók és ablakok fölé, házuk népét és jószágaikat megvédendő, minden esetleges behatolási ponthoz váratlanul lehulló acéldarabokat helyeztek el, illetve lógattak spárgával, kötéllel fejmagasságba.

CSENDES ÉJ • A „Csendes éj” minden idők legtöbbször feldolgozott karácsonyi dala. Csak 1978 óta több mint 733 különböző zenei átíratára, áthangszerelésére és hang- és mozgókép-kiadására jegyezték be „szerzői és szomszédos” jogot.

CSENGŐHANG • Mariah Carey, az Egyesült Államokban élő popénekesnő Merry Christmas című kislemeze 1994 októberében jelent meg, egyik oldalán a világlágerre lett All I Want for Christmas Is You (Csak téged akarok / téged kérlek karácsonyra) című dalával. Ez a kiadás a minden idők legjobban forgó kislemeze címre is joggal tarthat számot. Odahaza, de az egész angol nyelvterületen sokáig vezette a slágerlistákat. A feldolgozásait tartalmazó hanghordozókat is beleértve közel 17 millió példányban kelt el. Népszerűsége máig töretlen. Mobiltelefonok csengőhangjaként is nagyon sokan letöltötték, közvetve kifizetve érte a jogdíjat. Annnyira sokan, hogy a világ első csengőhangja lett, amivel szerzői elnyerték az Aranylemez-díjat. Olyannyira, hogy csengőhangok kategóriájában a világ első platinaleméz-díját is kiérdemelte. (2019-ben már megkapta a második Platinaleméz is.)

CSÓNÁK • A tengerparti skót falvak lakói karácsonykor hagyományosan vízre bocsátanak egy üres csónakot, miközben zsoltárokat énekelnek. Közösen mondott fohászukkal bízzák a törekeny vízi alkalmatosságot a hullámokra. Imájuk arról szól, hogy ha van bárki is, aki épp a tengerben, óceánban hánykolódik a habokban, jusson el hozzá időben a csónak, s hozza ki a partra, hogy ő is zenghesse Jézus dicsőségét, ünnepelhesse a Megváltó születését.

DÍÓSZIMBÓLUM • Az ókori Rómában a dió a szerencse, a bőség és a termékenység jelképe volt. Ezért (mint manapság a rizsszemeket) diót szórtak az esküvőkön, valamennyi jelesebb családi ünnepen és a téli napforduló idején decemberben rendezett szaturnáliákon is. A kereszténység átvette és átértelmezte a karácsonyhoz kötődő dió jelképtartalmát. Mint azt a középkorban megjelent magyarázatok példazzák, a dió három részét, a zöld burkot, a csonthéját és a dióbelet, a Szentháromság megjelenülésének értelmezték. A dióbél a félbe szedett héjban némi képzelőerővel könnyen felfedezteti a hasonlatosságot egy jászolban/bölcsőben fekvő kiseddel. Olyannyira, hogy valaha kedvelt népi karácsonyfadísz volt a kicsinosított dióhéjba illesztett, glóriával övezett pólyás kiseddel. Más ugyancsak középkori magyarázat szerint a három rész a megszületett megváltó bőrét, csontját és lelkét jelképezi. Így aztán természetes, hogy kitüntetett szerepet kap a karácsonyfán (aranyozva, ezüstözve) éppúgy, mint az ünnepi étkek között.

DÍSZÍTÉSI VERSENY • Az Egyesült Államok több kisvárosában a település vezetése díjak felajánlásával ösztönzi a környezet karácsonyi hangulatba vonását. A legszebben díszített külső homlokzatú házra, a legszebben díszített utcára, sőt néhol a legkarácsonyibbá tett lakásbelsőre is versenyt írnak ki. A városi tanács által megbízott bíráló bizottság sorra keresi fel és pontozza a benevezett családok otthonait. Az az évi győzelmet hirdető fémtáblácskák aztán felkerülnek az adott ház falára, illetve az utca névtáblája alá. Ahogy azt több hollywoodi film is sejteti, helyenként „verre menő” küzdelem folyik a kitüntetett cím elnyeréséért.

DOBOSOK • Szenteste veri szét a csendet Románia falvaiban a dobos zenekar (toboşari). Ezzel készítetik távozásra a település hangteréből a sötétedéskor ártásra kész szellemeket. Ne valami kis csapatra tessék ám gondolni! Ötven-hatvan fő forgatja ilyenkor egyszerre a dobverőket. Általában nőtlen férfiak, kislegények ütlegelik ilyenkor a fent nevezett hangszerüket. Hogy miért éppen ők? Az idők során erre többféle elvi magyarázatot is adták, noha alighanem nagyon is gyakorlatias oka lehet. Az illetők november végétől naponta próbálnak valahol a falu szélén, esetleg azon is túl. Melyik asszony engedné el ilyen sokszor, ilyen átlátszó ürüggyel („csak dobolni megyek, szívecském”) esténként a férjét? Amikor a dobosok átvonulnak a község valamennyi utcáján, a veszedelem elhárításáért cserébe ajándékokat kapnak az ott élőkötől. Azokat pedig hagyományosan a felkeresett családok eladósorba vagy annak közelébe került lányai adhatják át a csapat egy-egy általuk kiszemelt dobosának. Kell-e ennél több magyarázat?

EZÜSTVASÁRNPAP • A karácsonytól visszafelé számított második hétzáró nap. Egyházi körökben Gaudete vasárnapnak (örömvasárnapnak) is nevezik. E vasárnapot ezért – az öröm okán – az e napon lánggra gyújtandó rózsaszín gyertya jelképezi a három lila között az adventi koszorún.

ÉLŐKÉP • 1934-ben Kalocsán, egy helyi rendőrfogalmazó szervezésében a télire a város határában lesátorozó kóbor cigányok karácsonyi ünnepséget tartottak. Az esemény az adománygyűjtés mellett, a városiak rokonszenvének és együttérzésének felkeltését is szolgálta. A festői háttér előtt pompás ruhákban élőképet alkotva mutatták be a betlehemi istállót, a Jézus születése utáni jelenetek egyikét-másikát. Ezt követően zenés-énekes-táncos bemutatót tartottak, míg az anygalkának öltözött cigány gyerekek be nem hozták a feldíszített karácsonyfát. A műsort népes közönség tekintette meg, ami annak is volt köszönhető, hogy a kalocsai érsek és kísérete is megjelent, jó előre foglaltatva magának helyet a nézőtérén.

ÉTTEREM • Párizs talán az egyetlen főváros, amelyben szenteste is csúcsforgalomra számíthatnak, s így nyitva is vannak hajnalig a jobb hírű étkezőhelyek. Sok család ugyanis, miután otthon a karácsonyfa körül kiosztották és kibontották az ajándékokat, a szélesebb családdal és ismerőseikkel együtt vendéglőben vacsoráznak. Mások csak az éjfél mise után térnek be. Az éttermek különleges karácsonyi menükkel csábítják a vendégeket, a nevezetesebbeknél már hetekkel korábban kell asztalt foglaltatni.

FALUGÁLA • A Kolozsvártól nem messze fekvő Tordaszentlászlón az a szokás járja, hogy egy kis előadással, meglepetésműsorral készül a falu apraja-nagyja, amit a karácsonyt közvetlenül megelőző napok valamelyikén adnak elő. Énekes, mesemondásos, bábos, zenés produkciók mellett színjátszó csoportjuk és néptáncosaik is fellépnek.

FILM • Litvániában 2018-ban az egyik filmes weboldal megszavaztatta a mozikedvelő nézőkkel, hogy a rengeteg karácsony témájú játékfilm közül melyik az, amelyikben leginkább tükröződik a karácsony szellemisége. Talán nem meglepő, hogy az elsőséget Dickens közismert Karácsonyi énekének egyik filmes adaptációja érte el. A számos feldolgozás közül az 1951-ben forgatott – az ír születésű brit Brian Desmond Hurst rendezte – Scrooge című változat kapta a legtöbb szavazatot. A második helyre a II. világháború idején bizonyítottan megtörtént esetet feldolgozó kanadai tévéfilm, a Csendes éj (Silent Night) jutott. Ebben egy kislival 1944 szentestéjén a hegyi nyaralójukba menekülő asszony az otthonába tévedt három amerikai, majd három német katona között

teremt békét. Az ellenségekből feltörő karácsonyi emlékek hatására a közös ünnepi vacsora után békésen elváló harcosokról szóló drámai erejű filmet Rodney Gibbons rendezte. A harmadik legtöbb szavazatot a Fegyverszünet karácsonyra (Joyeux Noel, 2005.) francia játékfilm kapta, amelyik az I. világháború nyugati frontján kialakult „karácsonyi béke” témakörét dolgozta fel. A valós eseményeket feldolgozó alkotás szintén azt mutatja meg, hogy karácsony szelleme néhány órára képes a kényszerűségből egymásra vadászó katonákból felszabadultan focizgató, ajándékokat és élményeket cserélő, családjuk képeit mutogató, karácsonyi dalokat együtt éneklő alkalmi közösséget teremteni. (Rendezte: Christian Carion)

FÖLDFÖLKELTE • A leghíresebb úrfotók egyike 1968 karácsonyán készült. Az Apollo-8 amerikai űrhajó holdkomp-pilótája, Bill Anders felvétele. A holdkomp fejlesztése elhúzódott, így ez az űrhajó a nélkül közelítette meg, s kerülte körbe tízszer is a Holdat. A leszállásra kiképzett Anders feladata az volt, hogy keresse meg, és fényképezze le az alkalmasnak ítélt későbbi lehetséges leszállóhelyeket. Nem tudott ellenállni azonban annak a csodálatos pillanatnak, amikor egy holdkanyarban a „semmiből” előbukkanó, s látószöge tetőpontjára kúszó Föld látványával szembesült. Neki köszönhető, hogy ez a Földfölkelte az emberiség közös vizuális kincsévé válhatott. Fél évre rá az Egyesült Államok Postai Szolgálatja bélyeget adott ki a fénykép felhasználásával. Ez az az űrhajós bélyeg, ami a karácsonyi témagyűjteményekben is rendre – és jogszerűen – helyet kap.

GESZTENYE • Bulgária-szerinte ugyan eltűnőben van, de azért még napjainkban is megfigyelhető az a népszokás, hogy az ünnep valamelyik napján a ház apraja-nagyja a karácsonykor főzött gesztenye vizében kezét-lábat mos. A nevezett végtagok bőre ugyanis – így tartják – ezen eljárás nyomán sem télen, sem nyáron nem fog berepedezni. Néhol a gesztenye vizét kútba öntik, mivel ettől gabonatóbláik konkoly és üszök elleni védelmét remélik.

GOFFRILAPOK • Amikor az 1970-es években hazánkban is megjelent, még amerikai palacsintaként emlegették, és csakis a gyorsétkezdék kínálatában szerepelt. Aztán megérkeztek a goffrisütő készülékek is az üzletkebe, s egyre megfizethetőbb áruk révén eljutottak az átlagház-tartásokba is. Így volt ez Olaszországban is. Könnyű és gyors desszertek sokasága készül ezekből a rácsosra sült palacsintalapokból. Sok éve már az újabb készüléktípus is általánosan ismert, melyek cserélhető sütőbetétei révén más-más tésztafényességgel és tágabb-szűkebb rácsvonalakkal is lehet sütni goffrit. Élelmes olasz gyártók karácsonyi mintákkal (hópihe, karácsonyfa, csengettyű, angyal, miegyéb) kezdtek forgalmazni különböző típusokhoz alkalmas pótlapokat. Számításuk bevált, a sajtóságos, ünnephez illő goffri-költevények lehetősége sokak képzelőerejét (és vásárlókedvét) felkeltette.

GYERMEKKERESZTELÉS • Madagaszkáron a karácsony napjait tartják olyannak, amelyen a csecsemők és kisgyermek legközelebb kerülhetnek a hithez. A kised Jézus szobra szomszédságában ekkor tartják meg tehát az ünnepre időzített tömeges gyerekkeresztelést.

GYERTYAOLTÁS • A szerbek között régebben szokás járta, hogy a karácsonyi gyertyát a családfő különleges módon gyújtotta lángra. Az ünnepi étkezésekkor a karácsonyi asztal alá vetett szalmából találmásra húzott ki három szálat, s annak közvetítésével végezte el a műveletet (néhol az e célra félretett búzát alkalmazták erre). Az eloltást is szokatlanul vitték végbe. Nem koppantóval, csippentéssel vagy elfújással

szüntették meg a lángocska táncát, hanem egy frissen bontott teli borospalackból öntötték rá kellő mennyiséget. A megmaradt nedű közös fölhörpintése jelentette az ebéd vagy vacsora végérvényes befejezését.

HALLGATÓZÁS • Jószerencse, hogy a babonák is feledésbe mehetnek. Ki is akarna életben tartani olyan szokásokat, ami végzőjére nézvést szégyenletes, elszenvedője számára sértő? Ilyen idejét múlt babonacselekvés az is, amit a XIX. század végén még több tájegységünkön is alkalmaztak karácsony éjjel idegen házak előtt hallgatózva. (Dacolva a kutyákkal, a faggyal és az esetleges rajtakapás következményeivel.) A fülelés közben egyfolytában arra a kívánságra kellett összpontosítani, amely a durván illemszegő tettet fűtötte. Amennyiben az odabentről kiszűrődő beszélgetésben az „igen” hangzik el előbb, mint a „nem”, a vágyott dolog valóra válik – ez volt lényeg. Lehet persze, hogy az eredmények nem igazolták ezt a feltevést, és nem a kihallgatottak részéről bekövetkező agyba-főbe verés, hanem a nagyfokú kockázat ellenére füstbe ment vágyak vezettek a szokás kihalásához.

HANGFELVÉTEL • Londoni muzeológusok 2012-ben állították helyre, tették teljesen meghallgathatóvá azokat a fonográffelvételeket, amelyeket néhány évvel korábban letek fel, s kivételes kor- és kultúrtörténeti értéket képviseltek. A viaszhengerek az észak-londoni New Southgate-ben élt Wall család karácsonyait örökítették meg. A 1902 és 1917 között rögzített hanganyag a szülők és nyolc gyermekük karácsonyi énekeit, kívánságait és ajándékokkal kapcsolatos örömeik hangjait örökítette át a mába. Olyan, mintha most is feldíszített fenyőik alá léphetnének. Ezek a hangtű által viaszba vágott hangnyomok a jelenleg ismert legrégebbi karácsonyi hanghordozók.

HARISNYA • A kandallók aljára akasztott harisnyák, hosszú szárú zoknik látványa számos angol/amerikai képeslap és mozifilm állandó karácsonyi kellékei. Miként a Mikuláskor ablakba kirakott cipők mifélelénk, náluk a harisnyák számítanak üres ajándéktartóknak. A legenda szerint Szent Miklós egy szegény ember három lányának kívánt segíteni oly módon, hogy hozományukat biztosítja. A lányok férjhez adásának költségeit a családfő ugyanis nem tudta előteremteni. Ezért a jószágos adománytevő addig ügyeskedett, míg a kéményen be nem tudott dobni egy aranypénzekkel teli zacskót. A lányok kimosott harisnyái ott száradtak a kandallórácon, így a küldemény épp az egyikbe potygyant bele... Elég nyakatekert történet! Éppúgy nehéz elképzelni a célba dobást sok gyakorlással tökélyre vivő észrevétlen püspököt, mint a nyitott szájjal várakozó harisnyákat. Mégis erre tekintettel függenek ott azok a kötött holmik azóta is a karácsonyi szobákban. Van a harisnyákhoz fűződő – igaz, nem brit – eredetmagyarázat is. A XII. században francia apácák adtak a szegény családok tagjainak a szent délutánon vastag téli harisnyákat, zoknikat, s hogy az ajándék értékét megtetőzzék: gyümölcsökkel, kekszfelével és dióval töltötték meg azokat.

HO-HO-HO • Talán többeket is foglalkoztatott már a kérdés, hogy miért mondja Mikulás azt, hogy „ho- ho-ho”? A válasz igen egyszerű: ilyenkor voltaképpen nem mond semmit, csak sajátos módon nevet. A Clement Moore-nak tulajdonított 1823-as amerikai verses elbeszélés (Szent Miklós látogatása) alapozta meg az európai Mikulástól való mérőben más külsőségű Santa Claus alakját. Nagy kerek hasa úgy rázkódott, amikor nevetett, mint egy tál kocsonya – írta a szerző. Ezt a rengő hasból jövő kacagást képzelte el a Disney egyik forgatókönyvírója a legendássá lett formában. A filmstúdió valamennyi karácsonyi filmjében (amiket egyébként mintha szakmányban öntenének a világra) a Mikulás védjegye lett ez a döcögő nevetés. Szabadalmuk azonban nem volt rá, így más filmesek is alkalmazni kezdték a ma már világszerte ismert azonosítót.

IDŐJÁRÁSI CSÚCSOK • Magyarországon karácsony napjaiban az edigi legalacsonyabb hőmérsékletet 1879-ben mérték. A Duna teljes magyarországi szakaszán befagyott, bárhol át lehetett korcsolyázni rajta az egyikről a másik partjára. Az akkori mínusz huszonegynél csaknem harminc fokkal volt melegebb 1901 karácsonyán, amikor a hőmérők plusz tíz fokot mutattak, és a fák már tavaszi bimbónyitáson töprenkedtek. Ennél magasabb napi középhőmérsékletet karácsonykor azóta sem mértek.

ISTÁLLÓKERESÉS • Bajorország falusi lakói a karácsony előtti napon sok településen felzarándokolnak a közeli hegyre vagy dombra, ahol őrtüzeket gyűjtenek és őrszemeket állítanak ki, hogy figyeljék, jön-e a kis Jézus. Hét óra tájban megjelenik a nép között a három király (paraszatok, akik évről-évre eljártsszák ezt a szerepet) és elmondják, hogy most Betlehembe mennek köszönteni a kisdéd Jézust. A nép mindenféle jóval megrakja a három királyt, hogy vigyék ezt el Jézusnak és anyjának, Máriának. (Ezeket az ajándékokat később a szegények között osztják fel.) A három király megköszöni a kegyes adományt és megígéri, hogy kürtszóval jelzik majd, ha megtalálták a betlehemi istállót. Elmennek, majd rövidesen felhangzik a kürtjel. A falu népe erre hálaszavakat mond, énekelni kezd, és énekszóval hazavonul otthonába.

ITATÁS • Nyírvidéken nem mindenki ülhetett be az éjféle misére, a szarvasmarhákat ugyanis ki kellett hajtani a közutakra. Pont akkor kellett megitatni közülük minél többet. Miközben a templomban a betlehemi pásztorokkal kapcsolatos énekeket zengtek, nyírségi kollégáik – marhapásztorok, gulyások – felmentést kaptak a templomjárás alól, mivel igen fontos közfeladatot láttak el. Épp a bent éneklő gazdák ügyében szorgoskodtak. Köztudomású volt ugyanis arrafelé, hogy a jószág a szent éjjelen, a dátumváltáskor foganatosított itatástól hízik, erősödik meg és marad egészséges leginkább.

JÁSZOL-EREKLYE • A VII. században a közel-keleti muszlim hódítás elől Rómába menekítették a kis Jézus betlehemi jászlának öt lécdarabját. Az addig ott tisztelt ereklye új őrzőhelye a Santa Maria ad Praesepe (ma: Santa Maria Maggiore-bazilika) főoltára alatt kialakított kis kápolna lett. 1170-ben a jávorfa maradványokat ötvösművészeti remekbe: színezüst- és kristály-foglatatba helyezték. A nevezett templomból indult ki a Szent Kisdéd európai kultusza. 2019 novemberében a palesztin vezetés kérésének eleget téve, *Ferenc pápa* az ereklye egy részét visszajuttatta a Szentföldre, ahol a hívők körmenetben kísérték vissza Betlehembe.

JÁTÉKVÁSÁRLÁS • Sokszor hallottuk már, hogy a karácsony egyre inkább kereskedelmi eseménnyé torzul. Az, hogy az üzletek polcairól gyerekjátékokból decemberben fogy a legtöbb, nem új jelenség, emberemlékezet

óta így volt. Jelenlegi mért aránya azonban ennek ellenére elgondolkodtató. Nemzetközi statisztikák szerint a játékarusok egész évi forgalmuknak kétharmadát az év utolsó két hónapjában bonyolítják le.

JERIKÓ RÓZSÁJA • A Jerikó rózsája, jerikói rózsza nevezetű sivatagi növény közel két évtizede jelent meg újra a hazai virágboltok karácsonyi kínálatában. Dobozából kiszedve egy elszáradt, barna növénygombóc, de összegömbölyödött száraz állapotából egy vízzel negyedéig töltött tálkába helyezve levélszárai szétnyílnak, és zöld színnel borítják be a felszínt. Rendszerint neve is erre a csodára utal: a görög anastasis (feltámadás) szó és a Holt-tenger melletti falleomlós bibliai Jerikó latin megnevezése (Hiericho) tükröződik benne. Víz fogytán a sivatagi növény újra zörgössé gömbölyödik, s eredeti környezetében a szelekkel görgettetni magát (szétszórva közben magvait) a következő nedvességig. A XV. században szentföldi zarándokok hozták haza hírét, s azt a legendát, hogy amennyiben kálomista nincs a közelében, karácsony éjjelén magához tér. (Feltéve persze, ha szentelt víz is éri.) Jerikó rózsája manapság természetesen már nem a rejtekező protestánsok esetleges leleplezésének eszközeként teljesít szolgálatot az ünnepi díszítésben. A halotti állapotból feléledő növény az elhunyt családtagokat, barátokat és tűnt idők karácsonyaikat idézik fel. Emlékük a szeretetet jelképező víz hatására a kis növény segítségével karácsonyról karácsonyra eleven emlékké testesül.

JULMUST • Svédország-szerte csakis a karácsonyt megelőző hetekben kapható sajátos ízű szénsavas üdítőital. Több gyártó is készíti abból a sűrítmenyből, amelynek szabadalmát (és pontos összetételének titkát) egyetlen előállító birtokolja. Közkeletűsége több mint száz éve töretlen. Az összes megvásárolt üdítőital közel felét a Julmust teszi ki Svédországban.

KABÁTDOBÁLÁS • Karácsony napjai minden népnél a szerelem és házasságjóláshoz kötődő babonákkal van teli. Csak ámuldozni lehet azon leleményességek sokszínűségén, amivel a fiatalok ilyen tájban próbát tettek, illetve tesznek. Szlovákia észak-keleti részein például a lányok régen karácsony első napján kabátot dobtak a háztetőre. Ha nem sikerült eredményesen feldobni, újra próbálkozhattak. Ha tetőt ért a kísérelt, ahányszor lecsúszott róla, azt jelezte, hogy annyi évig kell a lánynak várnia az esküvőre. Amennyiben elsőre úgy sikerült a dobás, hogy a nevezett ruhadarab fennmaradt, nagy volt az öröm. Az a jövő évi oltárhoz vezetés ígéretét hordozta.

KENYÉRMÉRET • Kárpátalján a ruszin asszonyok között egykor valóságos küzdelem folyt, melyikük képes karácsonyra nagyobb kenyeret sütni. Minél nagyobb ilyenkor a kenyér – terjedt nagyanyáról unokára – annál többet, bőségesebbet fog adni az Isten is a jövő évben a családnak. Nagy gondban lehetnek, kinek higgyenek, hisz más meg azt hozta magával a faluba férjezettként anyai intelemként, hogy minél kisebb kenyeret süssön, mert akinek nagy a kenye, arról a jó Isten láthatja, hogy sok jutott már neki a földi jóból, s attól elvesz, hogy akinek kevese van, annak juttassa.

KOCSONYACSONT • Doroszlón karácsonykor a lányos házaknál jó dolga volt a család kutyájának. Minél több leány élt a fedél alatt, annál inkább. Karácsonykor – ahogy azt Kovács Endre rögzítette – az éjfélti mise után elfogyasztott kocsonya csontjait annyi kupacba rakták, ahány hajadon leszármazottal büszkélkedhet a gazda. El is mondta, melyik csonthalom melyik lányát képviseli. Meggyőződésük volt, hogy az a lány megy legelőször férjhez, amelyik kinevezett kocsonyacsontja előbb kerül a házórző fogai alá.

KOMAJÁRÁS • Karácsony első napjának délutánján falvainkban régen te nagy utcai forgalom keletkezett. Ilyenkor vette kezdetét a komajárás. Ez volt hagyomány szabta ideje annak, hogy komakendőnyi ajándékaikat átvigyék a keresztgyerekeiknek.

KONGSGÅRDEN • Ezen a grönlandi településen is él egy fickó, aki magát az igazi Mikulásnak tekinti és hirdeti. Mégsem lehet az (könnyen lelepleződik), mert – ahogy nálunk mondják – vizet prédikál is bort iszik. Miközben azt az üzenetet/vágyat közvetíti médiaszereplései során, hogy köszöntsön ránk világbéke, legyen mindennap békesség, ő maga folytatólagosan békétlenséget kelt a másutt székelő pályatársival szemben. (Különösen a szinte szomszédos, Európa-szerte házaló finn Joulupukkiival nem tud megbékélni.) Ilyeneket jelent ki egyebek mellett: „Sok Téalapó van, de köztük csak egy az igazi, méghozzá az, amelyik az Északi-sark közelében, Grönlandon, Kongsgårdenben él.”

KOPORSÓHORDOZÁS • A XVIII-XIX. század fordulóján az erdélyi cigányok egyik hatalmas bátorságpróbája volt. A szent éjjelen vagy december 25-26. éjszakáján a legrettenthetetlenebb és szerencsesóvárabb romák vállukra kapnak egy koporsóalakra ácsolt üres ládikát. Szerencsés esetben egy társukkal közösen tartófára tették az eredeti sírládira méretre is hasonlatos szállítmányt, hogy a templom körül, szépen lassan, mintha halottat kísérenének, egy nagy kört tegyenek meg. Minderre éjjél és fél egy között volt alkalmas csak az idő, noha hitük szörnyei, a mulók pont ekkor fenekedtek leginkább az életükre. Egyre többen ráülhetnek a vállukra, a „koporsójukra, ruhájukba és üstökükbe kapaszkodnak” – állították. Ezek voltak számukra épp a legfélelmetesebb éjszakák, mert csakis az év ezen időpontjában voltak ezek a lények szabadjára engedve. Jaj volt annak a cigánynak, aki nem bírva a súlyt leejtette vagy letette a ládikáját. Akár bele is feküdhettek, már vége is volt – állították a vének. Ha megállt, vagy elrohanni igyekezett, akkor is így járt. Hanem, ha zizegő térdekkel bár, de megtette a kört, a következő évben okvetlenül rátört a szerencse az illetőre, s dúskálhatott a javakban.

KÖRKOLDULÁS • *Palecskó* Ágoston, baranyai tanító jegyezte fel azt a cigánysorokon, cigánytelepeken dívó hajdani szokást, amely karácsony másodnapját jellemezte. A cigányasszonyok aznap férjeik ruháiba öltözködtek, hajukat kibontva vállaikra eresztették. Két-három tarisznyát akasztottak magukra, és sorra felkeresték egymás kunyhóit. Minden cigánynak erkölcsi kötelessége volt a megérkező „koldulóknak” valamit adni. Mivel egy kunyhót is kihagyni súlyos sértéssel ért fel, minden asszony körbejárt. A nap végén ki-ki nagyjából annyi adománnyal térhetett haza, mint, amennyit a távollétében otthonába tért „koldustársnök” a családjától kaptak.

KÖRMENET • Betlehemben három szentestét is ünnepelnek. A december 24-ei és január 6-ai (ortodox) után január 18-án a szentföldi örmény keresztények is megtartják a megemlékezésüket. (Más örmény egyházakkal szemben ők a Gergely-naptár szerinti január 19-ét tekintik Jézus születésnapjának.) Ünnepségük leglátványosabb eseménye az, amikor a jeruzsálemi örmény pátriárka az egyházi méltóságok kíséretében megérkezik, és a rá várakozó tömeg alkotta körmenet élén vonul a városkaputól a fótéren át a Születés Templomáig. Oda, ahonnan a várakozók menete a városkapuhoz eléje indult. Többször a kelet-jeruzsálemi óvárosi kolostortól indult Betlehemig az örmény közösség, és útjukat zászlóvivő izraeli lovasrendőrök kísérték.

KÚTETETÉS • A görögországi Thesszália térségében nem tanácsos karácsony napjaiban óvatlanul a kutakhoz, forrásokhoz, szökőkutakhoz lépni. Azaz lépni még csak-csak, de mondjuk a kávéjukra támaszkod-

ni, peremükre ülni annál kevésbé. A térségben élő, a hagyományokat ápoló lányok ugyanis karácsony hajnalán vajjal és mézzel kenik be a kutakat és a források környékét, azt kívánva, sőt egyenesen elvárva tőlük, hogy ezért cserébe ne apadjanak el Jézus következő születésnapjáig, és összekenőik életét is édessé, vidámmá tegyék. Az okból, hogy a családi gazdaság is szép napokat lásson, ennél is tovább mennek: a gazdag termés érdekében kenyeret, sajtot, babot, borsót, olajbogyót – hullatnak a vizeikbe. Ezután megmerítik kancsóikat. A családtagok odahaza mindannyian isznak belőle, majd a ház és a gazdasági épületek sarkait is meghintik vele.

LÁNGSTAFÉTA • Egyes amerikai metodista közösségeknél a karácsonyi istentisztelet végén a gyülekezet egyik tagja a lelkipásztor által a szertartás kezdetekor meggyújtott gyertyáról vesz lángot a magáéra, az ő gyertyájáról pedig ugyanezt teszi a következő imádkozó. Mindenki a szomszédjáról gyűjtja meg a magáét, s adja tovább a mellette ülőnek, állónak, mígnem valamennyi gyertya világol már. Akinek már ég a gyertyája feláll, és magasra tartja. Amikor az utolsó részvevő is feláll, közösen elénekelnek el egy karácsonyi himnuszt. Ez az aznapi szertartás befejező része.

LUCA SZÉKE • Luca székéről többnyire mindenki tudja, hogy lassan készül. Ha máshonnan nem, akkor az ezt a tényt rögzítő szólásmondásból bizonyosan. A Luca-nap megkezdett munkálatokat úgy kell időzíteni (mindennap csak egy-egy alkatrészt megmunkálva, illetve egyes részeket szögek nélkül, csak faékekkel vagy csapolással összeszerelve), hogy az éppen karácsonyra készüljön el. A tájegységként három- vagy négylábú szék igazi célja az, hogy az éjféle misén, ha készítője rááll, megláthassa a boszorkányokat. Ezt a tényt is számosan ismerik. Arról viszont, hogy milyen anyagok szükségesek hozzá, vélhetően kevesen tudhatnak, pedig a népi bölcsék szerint ahhoz, hogy valóban „működjen” a boszorkaleső alkalmazhatóság, ez a tudomány is elengedhetetlen. Nos, jegyezzük meg: a négy lába cser, akác, jávor és rózsafa (ha csak három lábba futja, akkor akác, cserfa és kóris), az ülőrésze jegenyefenyő, a lábösszekötők: körte, som, kökény, boróka (a háromlábúnál bükk, dió és boróka). Az ékek, vagy csapok mindegyike szintén külön-külön fából – gyertyánból, hársból, tölgyből, fenyőfélekből, vadgesztenye-, cseresznye- és körtéfából kell, hogy készüljenek.

MÁKHINTÉS • Egyes ruszin falvakban a családfő még ma is a templomban megszentelt mákot szórja szét karácsonykor a házában, hogy távol tartsa családjától a gonosz szellemeket.

MATZOBALL • Az Egyesült Államokban szenteste és karácsony első napján többnyire zárva tartanak a szórakozóhelyek, bárók és éjszakai klubok. Az egyedülálló és egyedül élő zsidó fiatalok, akik vallásuk okán nem fogadhatják el ismerőseik bármily kedves, közös ünneplésre való meghívását, saját programra vágytak. A munkaszünet rájuk is vonatkozott, így szabadidejük hasznos és vidám eltöltése érdekében karácsony estéjére-éjszakájára zenés-táncos szórakoztató ismerkedési rendezvényt szerveztek, szerveznek. Ezeket a Matzoball (maceszgombóc parti) nevet viselő nagyszerű összejöveteleket – melyeken szerelmek, majdani házasságok sokasága szövődött – az 1980-as évek derekától tartották meg. New York, Los Angeles, Chicago, Miami, San Francisco, Detroit és más városok után, ma már Kanadában is számos helyszínen vált megszokottá a mindenütt több ezer fiatalra szabott Matzoball-program.

MEGÉNEKLÉS • Az izményi székelyek – Csiszér Ambrusné elmondása szerint – karácsony napjára teszik a leányok „megéneklését”. Ilyenkor harminc-negyven fiatal legény áll össze, hogy sorra felkeresse azokat a

lányokat, akiknek valamelyikük udvarolni szándékozik. A legjobb be-
szédkészséggel megáldott két társukat kinevezik „huszár”-ra. A lányos
házban nekik kell csipkelődő szavakkal bemutatkozniuk és zenészóra
párviadalra kelniük egymással. (Alkalmi zenekar is kíséri őket.) A fel-
keresett házakban megvendégelik a fiatalokat, akik táncra kelve bú-
csúznak, a „megénekelte” lányt meghívva a vízkereszi bálba. A megé-
nekléssel tehát egyben nagylánnyá is avatták a kiszemeltet.

MIKULÁSTALÁLKOZÓ • 2005. december 4-én Liverpoolban Mikulás-jel-
mezes utcai futóversenyt rendeztek. Volt már ilyen másutt és máskor is,
ettől még nem lett volna egyedí. Attól vált azzá, hogy 3921 résztvevője
volt az adott versenynek. Ezzel pedig az egy helyszínen megjelent Mi-
kulások száma kategóriájában felállították a máig érvényes Guinness-
rekordot. Soha, sehol nem volt jelen egyszerre még ennyi Mikulás.

MOSZAT • A Skócia partjaitól nyugatra fekvő, Külső-Hebridák néven is-
mert szigetcsoport halászfalvainak lakói december derekától jókat mo-
solyoghatnak brit honfitársaikon. Azon szokásukon, hogy karácsony
előtt fenyőfákat hurcolásznak haza nagy pénzért, hogy kisvártatva na-
pokig az otthonukban lehullt tűlevelek eltávolításával küszködjenek.
Ők nem fordítanak ilyesmire sem pénzt, sem időt. Náluk dús (akár na-
ponta-kétnaponta lecsereélhető), zöld tengeri moszatköteg és a köré cso-
portosított kagylódíszek, vízcicsigaházak és a családban nemzedékről
nemzedékre öröklődő tengeri csillag jelenti az ünnepi díszeket.

MOZGÓ KARÁCSONYFÁK • Krúdy Gyula említette e néven egyik elbe-
szélésében (A gyémántgyűrű) a fenyőkereskedő tótokat. „A tótok kará-
csonyi vásárja az volt, hogy fenyőgallyat vittek a városba. Miután sze-
kér, kocsni nem igen van ezen a tájon, a tótok gyalogszerrel teszik meg
az utat. Annyi fenyőgallyat vesznek a nyakukba, amennyit elbírnak.
Mozgósítják az asszonyokat, a gyerekeket. A palánkai utakon a zöld
gallyakkal megrakott tótok vonultak a város felé. Ezek a mozgó kará-
csonyfák jelentették, hogy közeledik a nagy ünnep. [...] A vasút elvitte
a karácsonyfákat és a tótok pénzt hoztak a tüszőjükben a városból. Az
öklömnyi tót gyerekek óriási fákat cipeltek; az öreg tótok fáradtan húz-
ták maguk után a tűlevelű zöld gallyakat...”

NAGYOBBIK DICSŐÍTÉS • Más néven nagy doxológia, vagy Gloria.
Az egyik legrégebbi keresztény himnusz. A ritmikus prózában írt
szöveget már az őskeresztények idején ismerték és énekeltek. Szövege
a Jézus születését hírül adó angyal szava köré csokrosul. (Dicsőség a
magasságban Istennek, és a földön békesség a jóakarátú embereknek!)
A görög származású *Teleszphorosz pápa* (†136), aki a karácsonyi éjféli
misét is bevezetni rendelte el, a nagy doxológia karácsonyi énekléséről,
az ünnepi liturgia részévé tevéséről is intézkedett.

PÁRTAVÉSZ • Karácsonykor a Galga menti lányoknak alaposan tisztá-
ba kellett jönniük az időszerű széljárással. Tudniuk kellett honnan
fúj a szél, ha ugyanis szeleburdi módra, széllal szembeni irányban ön-
tötték a szemétdombra a házi hulladékot, családi boldogságukat sodor-
ták veszélybe. Ily esetben a néphit szerint soha nem kerülnek konty
alá, mindörökké pártában maradnak.

PER • A Pesti Hírlap 1911 decemberében részletesen ismertetett olvasó-
ival egy, a British Museum által őrzött, 1723-ból származó újságlapot.
Ebben Father Christmas – azaz Karácsony apó elleni vádemelésről és
a bírósági eljárásról tudósítottak. Azzal vádolták a nevezetes öregurat,
hogy a polgárokat italozásra, kártyázásra, dorbézolásra és lustaságra
biztatja. Mint megírták, a régi nyomtatványból az tűnt ki, hogy pert
a lehető legkomolyabban tárgyalták, hiszen a tárgyaló bírakat is meg-

neveztek. A védelem a „bizonyítékok” között nyújtotta be azt a Father Christmas lefoglalt öltözete zsebében talált írást, melyben saját kezűleg foglalta össze véleményét arról, hogy miként kellene szerinte valójában tölteni az ünnepeket.

PÉNZHARAPÁS • A bajai horvátok karácsony hajnalán hideg vízben mosdottak meg tetőtől talpig. A fürdővizet előtte a rendelkezésükre álló legnagyobb címletű pénzméretre öntötték, amibe a tisztálkodás végén erősen ráharaptak. Hiedelmük szerint akkor ugyanis pont olyan erősek lesznek, illetve maradnak a fogaik, mint a velük fürdő érme.

PUZZLE • Amerikában terjedő újsütetű szokás. Ott, ahol a szülőktől a gyermekek továbbtanulás, munka vagy családalapítás okán akár több különböző államba is szakadhatnak és csak egyszer egy évben (hálaadáskor vagy karácsonykor) jön össze a család – lélekemelő szokás. Amikor elbúcsúznak, szétszedik a valamely szép karácsonyi témát megjelenítő puzzle-t, s minden családtag (a gyerekek is) eltesz a háttára fordított és összekevert darabokból találmra néhányat (lehetőleg egyenlően elosztva). Egy vagy két év múlva, amikor újra karácsonykor jön össze a család, ki-ki hozza a maga „puzzle-köveit”, és igyekeznek újra és újra kirakni a képet. A dolgok természetéből adódóan, az idővel szaporodó hiányzó elemek mutatják a földi létből eltávozottak és más okokból elmaradók helyét. Az összeállt kép így fájó hiányukra való néma emlékeztetővé válik, a hiánytalan kép viszont kitörő öröm a családra nézvést.

SANTA CLAUS • Miért Claus az amerikai Mikulás (Santa Claus) neve? A név forrása a görög níké (győzelem) és a laosz (nép) szavak összetételéből keletkezett Nikolaosz keresztnév. Ez módosult szláv közvetítéssel a magyarban Mikolasszá, Mikulássá, majd Miklóssá. A németben először Niklaus, majd az elején csonkulva Klaus alakúvá vált. Ez a Klaus lett az Egyesült Államokban Claus. Végző fokon tehát a Santa Claus a szent Miklóssal (Mikulással) azonos nevű, még ha az másként hangzik is.

SÜTIDÍSZEK • Azt a szokást, hogy apróbb-nagyobb süteményeket (kek-szeket, habcsókokat, linzerkarikákat s más efféléket), valamint csokoládéfüggelékeket akasztunk a karácsonyfákra egyes művelődéstörténe-szek még az újszövetségi időknél is régebbi örökségnek tartják. A mindenféle földi nyalánkságok fára aggatását a druidák szokásaiból eredeztetik, akik úgy vélték, hogy a fák a jó dolgok hordozói, s ezért időnként hasonmód díszítették fel egy-egy példányukat.

SZEMÉTÉGETÉS • Ukrán falvakban még ma is makacsul él a hagyomány, mely szerint a szentestétől újjévig megőrzött hulladékot az új esztendőre virradva halomba rakják és lángra gyújtják. Néprajz-tudósok a napistennek hozott áldozat ősi szertartásának nyomait sejtik a szokásban. A pilisi falvak szlovák és magyar lakói viszont a karácsonyi hulladékot, a csontokat, a dióhéjat, a halszállkákat egy kis zacskóban az asztal egyik sarkába az asztalterítő alá helyezték. A sorsuk végül ugyanaz lett, mint az ukránok összegyűjtött szemetének, mind-össze annyi különbséggel, hogy ők január 6-án, vízkereszt napján vetik a lángok közé.

SZEPTEMBER 16. • Karácsony szeptemberben? Bizony! Ilyen is volt. A IV. század elejéről származó keresztény források szerint az időben az Északkelet-Afrikában (nagyjából a mai Etiópia területén) élt, részben sémi nyelvet beszélő abesszin keresztények szeptember 16-án ülték meg a karácsonyt, akkor ünnepelték Jézus születésnapját.

SZTEREÓ • A magyar hangzáskultúrának, a sztereótechnikának is van karácsonyi kötődése. Az első két magyarországi térhatású hanglemezt 1961-ben a decemberi ajándékvásárlás időszakában, karácsonyra jelent meg a boltokban. Az egyik *Bartók Béla* „Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára”, a másik pedig egy olasz operaária-összeállítás volt *Carelli Gábor* előadásában.

TELEFONFÜLKE • Egy telefonfülke is lehet karácsonyi nevezetesség? Feltétlenül! A félszázánál is kevesebb lakosú kelet-angliai falu, Prickwillow telefonfülkéje például decemberről decemberre szerepel az adventi lapokban és híradókban. A brit utcai telefonfülkék piros alapszínét kihasználva a községben élők minden télen, az ünnep előtt néhány nappal óriás mikulásfejjé, mikulásvonattá, puttonnyá vagy más hasonlóvá alakítják át utcai távbeszélőhelyüket. A leleményességük és közös alkotókedvük tükrözi a többnyire fehér szakállas, vörös sapkás, kipirosodott orrú fülke, amely tavaly – a járványhelyzetre tekintettel – még óriás szájszakszert is kapott.

TROMBITASZÓ • A megelőző századfordulótól a második világháborúig a barcasági Keresztényfalva fiataljaiból álló rezesbanda tagjai karácsony kora hajnalán felmentek a templomtoronyba. Onnan fújtak felhívó jelet: „kitrombitálták” a Megváltó születését, a karácsony kezdetét.

TŰLYUK • A falu titkos boszorkányait megismerni sokkal egyszerűbben is lehet, mint hosszasan barkácsolt Luca-szék gyártással. A néphit szerint, miként azt *Kármán József* (a legjelentősebb hazai szentimentalista regény, a *Fanni* hagyományai szerzője) A babonáról című munkájában írja, elegendő, hogy egy bármily parányi varrótűt magánál tart az ember. „Ha éjfélkor az az éjféλι mise alkalmával az ember a templomban a tűlyukon keresztül néz; ez esetben a boszorkányokat látja táncolni.”

ÜVEGGYÖNGY-DÍSZ • A hagyományos fúvott üveggöngyökből összeállított karácsonyi díszek, amelyekről a cseh Poniklá híres, felkerült az UNESCO szellemi kulturális örökségének jegyzékébe. A faluban a XIX. század végén egyedülálló üvegfúvó technológiát dolgoztak ki, amikor egy *Hejna* nevű üvegfúvó beleszeretett egy helyi lányba, és hozzá költözött. Először megolvasztott üvegből apró csövet fújnak az égő láng fölött. Ezt aztán olyan formába teszik, amelybe levegő befújtatása mellett apró, belül üreges egybefüggő gömböcskékké merevednek. A különböző – leginkább ezüstözött – színű és nagyságú gyöngyös csövecskéket vágják a szükséges hosszakra, majd dolgos aszszonykezek cérnákkal eltérő alakzatú karácsonyfadíszé fűzik. Összesen hatszáz alapgöngy-változatot készítenek, ami bőséges lehetőséget biztosít a legegyszerűbb díszek megalkotásához is.

VERSÉRŐZLETÉK • A szlovéniai Kranj városában a másutt is jól megszokott ünnepi dekoráció mellett kinagyított versidézetek is olvashatók az utcákon. A szlovén nemzet leghíresebb költője, a szlovén himnusz szerzője, France *Prešeren* ugyanis életének utolsó három évét e városban élte le, és földjében nyugszik. Karácsonykor rá emlékezve – visszatérő módon – költeményeinek jellemző részleteivel is díszítik a közterületeket.

ZABADÓ • A jobbágyi terhek – a terményadó – részeként, vélhetően az Árpád-kort követően országsgazterte, de főként a XVII-XVIII. századi Erdélyben egy akó (53,72 liter) takarmányzabot kellett karácsonykor háztartásonként beszállítani a földesúri magtárba. (Az 1602. évi X. törvénycikk azt is kimondta valamennyi vármegyére kiterjesztve, hogy „az erre vonatkozó elismervények vétele mellett, Ő felsége

részére az [hadsereg] élelmezők kezéhez a karok és a rendek minden kapu után egyenként egy nagyszombati véka búzát és ugyanannyi zabot adózzanak.” Ez utóbbiak behajtása azonban nem decemberben történt.)

ZAVARGÁSOK • Az angol polgári forradalom után a puritán vallási irányzat híve, Oliver Cromwell került hatalomra. A puritánok úgy ítélték meg, hogy mivel Jézus születésének pontos időpontja és annak megünneplésével kapcsolatos utalás/kötelesség sincs rögzítve az evangéliumokban, a karácsony megtartása pogány szokásnak tekintendő. A korabeli ünneplési tapasztalatok is ezt erősítették: fékevesztett mulatságok, tivornyák jellemezték, s mint ilyenek, a vallásnak és az emberi léleknek is ártalmára voltak. 1652-ben ezért betiltották a karácsonyt, és súlyos büntetéseket szabtak mindazokra, aki megszegték a rendelkezést. A polgárok és parasztok azonban az ezerszemű titkosrendőrség és vaskezü igazságszolgáltatás ellenére is titokban sok helyütt megtartották az ünnepet. Az egyre keményebb helyhatósági fellépések hatására 1656-ban Canterburyben a karácsony eltörlése elleni mozgalom, majd zavargás tört ki. A népharag hatására a Canterburyi Tanács kénytelen volt határozatban felszólítani a kormányt a karácsonyi ünnepek feltámasztására. Három karácsony következett még, egyre nagyobb polgári ellenállással, amely már a monarchia visszaállítását és a korábbi anglikán vallásgyakorlási formákhoz való visszatérés követelésére is kiterjedt. Négy év múlva ismét király (II. Károly) uralkodott Angliában, aki trónra lépése után a karácsony újjáélesztését sem mulasztotta el. A közvéleményt – ahogy az ország délkeleti térségében sokáig eltűlözve emlegették – Angliában a karácsonyhoz való ragaszkodás buktatta meg.

ZSEMELYEBABA • Sok száz éve a Hőgyészre bevándorolt svábok zsömletésztából babaalakot formáltak, s kisütve ilyenekkel ajándékozták meg karácsonykor ismerőseiket. A XIX-XX. század fordulóján a helyi pékek egy időre újjáélesztették az akkor már csak emlékekben élt szokást.

Hegedűs Sándor összeállítása

